

Beslutningsoplæg til dagsordenspunkt 5.: "Mål for sprog og læsning 0-6 år og Mål for sprog og læsning 7.-10. klassetrin"

Styrelsesmøde den 4. juni 2015

Sagsforholdet (hvad drejer sagen sig om)

Udvalg for Sprog og læsning, der består af følgende personer: Katrin Lass (formand), Petra von Oettingen, Helle Nommensen, Tina Joost, Henry Bohm og Eberhard von Oettingen har via to underudvalg udarbejdet nye lære- hhv. læseplaner for

1. Mål for sprog og læsning 0-6 år. Udvalg: Petra von Oettingen og Helle Nommensen.
2. Mål for sprog og læsning 7.-10. klassetrin. Udvalg: Katrin Lass, Tina Joost og Henry Bohm.

Indstilling (hvem indstiller og hvad skal Styrelsen tage stilling til)

Fremsendes til orientering og evt. drøftelse.

Økonomi (hvilke økonomiske og evt. personalemæssige konsekvenser indebærer forslaget)

Koordinering/afstemning (hvilke andre instanser har været og skal evt. inddrages i sagen)

Styrelsen orienteres om, at læseplanerne er udarbejdet med henblik på at gennemføre en høringsproces i de enkelte institutioner og i det børnehave- og skolepædagogiske udvalg.

Når høringsprocessen er afsluttet og tilskyndelser er blevet indarbejdet fremlægges de endelige læseplaner for Styrelsen til godkendelse.

Baggrund (uddybning af baggrund og evt. bilag)

Se ovenfor.

Beslutningsoplægget er udarbejdet af

Anders Molt Ipsen

0-6 ÅR

DAGTILBUD

MÅL FOR SPROG OG LÆSNING

0-6 år

Dansk Skoleforening
for Sydslesvig e.V.

INDLEDNING

BAGGRUND

Fra forskning ved vi, at pædagoger og lærere i indskolingen gennem leg med sproget og ved udvikling af børnenes sproglige opmærksomhed er med til at skabe gode forudsætninger for læseindlæringen. Endvidere ved vi, at god læsefærdighed på et barns modersmål ikke automatisk overføres til andetsproget. Det er barnets sproglige kompetence på andetsproget, der er afgørende for læsekompetencen, dvs. om elevens ordforråd og begrebsverden er udviklet, så det læste forstås.

Tilegnelsen af danske sprogfærdigheder er en proces, som varer hele barnets daginstitutions- og skoletid, og som i skolen ikke kan isoleres til faget dansk. De øvrige faglærere har også del i denne opgave. Især skal dansk-, tysk- og orienteringsfagslærere være opmærksomme på, at eleven fra ca. 3. klassetrin skal have udviklet sit sprog til at omfatte både abstrakte begreber og mange specielle faglige og førfaglige udtryk for at kunne få tilstrækkeligt udbytte af undervisningen.

FORMÅLET MED DEN ØGEDE OPMÆRKSOMHED PÅ SPROG OG LÆSNING

Det overordnede formål med at fokusere på sprog og læsning er at øge barnets kommunikative kompetence, dvs. at sætte barnet i stand til at anvende tale- og skriftsproget funktionelt i forskellige sammenhænge. Dette betyder, at grammatik og sætningsopbygning skal være nogenlunde korrekt. Det drejer sig dog især om, at ordforrådet øges således, at børn og elever ikke kun uforpligtende kan anvende det danske sprog, men at de også kan bruge det i faglige sammenhænge. En tilfredsstillende læsekompetence omfatter både relevante afkodningsfærdigheder og god læsehastighed og umiddelbar forståelse af tekstens indhold.

DAGTILBUD (0-6 år)

I dagtilbuddet er det formålet at give alle børn i alderen 0-6 år gode forudsætninger for tilegnelsen af det danske sprog.

Tosprogede børn under 2,5 år betegnes som børn med to modersmål og kaldes for simultant tosprogede, fordi de lærer to sprog fra begyndelsen af deres liv. Målet for den øgede opmærksomhed på sprog og læsning er, at arbejde med nære, konkrete ting for at koble danske sproglyde og betydninger sammen og at børnene lærer, at lydene svarer til en fysisk handling (fx klatre).

Børn, der bliver tosprogede fra 3 års alderen af, kaldes for sekventielt tosprogede. Grundlaget for et godt dansk talesprog må hos de yngste børn i daginstitutionen skabes på baggrund af deres erfaringer med modersmålet og ligesom ved børn under 3 år kombineres med en stimulering af varierede sansemotoriske færdigheder.

Når børnene opnår førskolealderen, tilrettelægges der yderligere alderssvarende, målrettede forløb, som omfatter begrebsindlæring, sproglig opmærksomhed og skriftsprogsudvikling. I denne fase vil disse sproglige elementer indgå i sammenhængende aktivitetsforløb, der understøtter børnenes læsetilegnelse.

SKOLEN

I skolen er formålet at udbygge elevernes ordforråd og begrebsverden, at nedbringe antallet af elever med vanskeligheder i læsning og så tidligt som muligt at lokalisere elever med specifikke vanskeligheder.

Ud over aktiviteter, der fremmer den talesproglige udvikling, arbejdes der med afkodningsstrategier og undervises i læseforståelse. Legeskrivningen, som har fundet sted i dagtilbuddet, udvikles på en sådan måde, at eleven i slutningen af 6. klassetrin kan anvende skriftsprogets principper for skrive- og staveudvikling.

PÆDAGOGER OG LÆRERE

Det er vigtigt, at pædagoger og lærere arbejder ud fra en bevidst holdning til sprog og læsning. Hensigten med samarbejdet mellem pædagoger og lærere i indskolingsfasen er dels at lette overgangen for børnene fra daginstitutionen til skolen, dels at informere om børnenes sproglige udvikling og dels at lokalisere børn med specifikke indlæringsvanskeligheder.

BILAG

følger

BØRN I ALDEREN 0-3 ÅR

INDLEDNING

Når barnet er omkring 9-10 måneder, begynder barnet at skelne mellem det at være verdenssprogslytter til at være modersmålslytter.¹

Starter barnet i vuggestuen, vokser det typisk op med to modersmål - hjemmets sprog og dansk i institutionen. Barnet kaldes for simultan tosproget. For at muliggøre opvæksten med to modersmål er det af betydning, at den voksne konsekvent bruger det danske sprog i interaktion med barnet.

Grundlæggende kompetencer for senere skrive- og læsefærdigheder tilegnes i 0-3 års alderen.

For at barnet kan forstå meningen med ordene, kobles danske sproglyde og betydninger sammen, og barnet lærer at forstå, at lyde svarer til fysiske handlinger. I vuggestuealderen har gestik og mimik stor betydning, fordi de begge erstatter ordene. De er dermed de første tegn på kommunikation.

Sprogudviklingen stimuleres ved, at den voksne følger med i det, som barnet er optaget af, eller henleder barnets opmærksomhed på ting i nære omgivelser. På den måde opstår der en sproglig udveksling, mens der i fællesskab kan ses og føles på tingene.

I løbet af 0-3 års alderen har det tosprogede barn udviklet et konceptuelt ordforråd². Barnet har tilegnet sig forskellige begreber på det sprog, der tales i henholdsvis familie og institution. Et kontekstbundet ordforråd³ opstår, når barnet kender og bruger de danske begreber, der er relevante i institutionen, og de begreber, der tales i hjemmet.

Gennem samtaler i hverdagen og dialogisk læsning får barnet mulighed for at udvikle sit samlede ordforråd.

FORMÅL

AT BARNET

- lærer at koble danske sproglyde og betydninger sammen
- oplever, at lyde svarer til fysiske handlinger (fx klatre)
- lærer, at gestik og mimik erstattes af ord
- oplever glæde ved at lære sproget
- udvikler opmærksomhed på skriftsproget

¹ **Verdenslytter:** Når barnet bliver født er det "verdenslytter" og forstår alle sprog lige godt. Efterhånden bliver barnet til "modersmålslytter", fordi det hører de lyde og ord, der følger med modersproget.

² Det **konceptuelle ordforråd** betegner summen af den tosprogedes ordforråd, når både ordforrådet på det ene og det andet sprog lægges sammen.

³ **Kontekstbundet ordforråd:** Den tosprogedes ordforråd er typisk fordelt på de to sprog, som den tosprogede taler, således at den tosprogede ikke har ord for alle begreber i begge sprog. Fordelingen af ordene påvirkes af sammenhængen, som ordene kendes fra og bruges i. Fx kan den tosprogede kende flere ord for genstande og begreber, der hører til det sprog, der tales i familien. Andre ord og begreber, der mest optræder udenfor hjemmet, fx i skolen, vil den tosprogede kende på det andet sprog. Disse to ordforråd kaldes kontekstbundet, da ordforrådet retter sig efter konteksten, som det skal bruges i.

BØRN I ALDEREN 0-1 ÅR

DET TALTE SPROG

AT BARNET

- lærer at lytte
- lærer at identificere lyde og ord
- lærer at koble et lydudtryk til en genstand
- lærer at producere forskellige lyde, der udvikler sig til ord
- begynder at anvende lydudtryk, der repræsenterer ord
- lærer at mimik og gestik erstattes mere og mere med enkeltord og lyde
- lærer at indgå i verbal interaktion, der afspejler den første kommunikation

SPROG OG SPROGBRUG

AT BARNET

- lærer at producere nye lyde og ord

SKRIFTSPROGSTILEGNELSE - LÆSNING

AT BARNET

- lærer om bogen; at der er sammenhæng mellem sider, billeder og bladren i bogen
- afprøver maleforsøg med fx fingerfarve
- lærer at opdage skriften visuelt

BØRN I ALDEREN 1-2 ÅR

DET TALTE SPROG

AT BARNET

- lærer at lytte til henvendelser
- lærer at vise interesse i højtlesning
- lærer at forstå enkle henvendelser/opfordringer
- lærer at pege på billeder og genstande under oplæsning
- gentager hørte ord og begreber, der har betydning i dagligdagen
- lærer at benævne dagligdags handlinger og genstande
- begynder at vise interesse i sange, sanglege, rim og remser
- lærer at kombinere to-tre ord i sætninger
- lærer opmærksomheden på turtagning i samtaler

SPROG OG SPROGBRUG

AT BARNET

- lærer at udføre bevidste sproglige valg
- kombinerer sproglig læring med tænkning, handling og brugen af alle sanser

SKRIFTSPROGSTILEGNELSE - LÆSNING

AT BARNET

- lærer at bladre i bogen og at gøre de første forsøg på at genfortælle indholdet
- lærer at uddybe tegne- og malefærdigheder
- lærer, at trykt tekst indeholder et budskab
- lærer at sammenkoble billeder med skrift

BØRN I ALDEREN 2-3 ÅR

DET TALTE SPROG

AT BARNET

- lærer at lytte til henvendelser og opfordringer
- lærer at lytte til højtlesning
- lærer at forstå enkle henvendelser og opfordringer
- lærer at følge med i oplæsning og fortælling
- lærer at give udtryk for ønsker, behov og spørgsmål
- lærer enkle grammatiske regler
- deltager aktivt i rundkredsaktiviteter - tilbagevendende og udenadlærte ord og sætninger er centrale
- bruger to-tre ords sætninger i samtaler
- lærer at sætte ord på handlinger og forhandlinger og sprogligt udvikler legens ramme

SPROG OG SPROGBRUG

AT BARNET

- lærer at give udtryk for nære og konkrete ting
- lærer tre-fire nye ord om dagen og leger med ord og rytme i sproget

SKRIFTSPROGSTILEGNELSE - LÆSNING

AT BARNET

- lærer at læse ved at følge billederne fra kendte billedbøger
- lærer at genkende ord (fx eget navn, logoer)
- tegner og maler og begynder at bruge skriblerier og skrivetegn
- lærer, at trykt tekst indeholder et budskab
- lærer at bruge ordkort i hele dagtilbudstiden

DAGINSTITUTIONENS 3-5-ÅRIGE BØRN

INDLEDNING

Når barnet begynder i daginstitutionen med 3 år, har det erfaringer med sit førstesprog. Barnet bliver efterhånden i sit møde med andetsproget bevidst om, at der er tale om to forskellige sprog (barnet kaldes for sekventielt tosproget). Et barn, der kommer fra en vuggestuegruppe (kaldes for simultant tosproget) har allerede udviklet en bevidsthed om sprogene, og sprogene styrkes og videreudvikles.

I arbejdet med sprog- og begrebstilegnelsen er det vigtigt, at det kropslige, det rumlige og det musiske inddrages. Ord og begreber skal opleves, sanses, røres ved, smages på, for at barnet husker betydningen og oplevelserne.

Sprogtilægnelsen skal foregå i situationer, hvor sprog og handling knyttes sammen.

Der skal arbejdes med sprogtematiske forløb, som er meningsfulde for barnet. Ved hjælp af sproglige handleplaner kan både de simultant og sekventielt tosprogede barn tilgodeses og styrkes optimalt.

Intersproget, dvs. mellemsproget, hvor sprogene blandes, og hvor brugen og ikke formen er af betydning, opleves som et centralt element på daginstitutionsområdet. Enkeltord erstattes, gængse ord og udtryk tages i brug, og barnet anvender fx tysk ordstilling i danske sætninger. Barnet udvikler sproget ved at afprøve hypoteser, hvor blandingssproget er af væsentlig betydning.

FORMÅL

AT BARNET

- udvikler sproglig kompetence og lyst til at anvende det danske sprog
- får mulighed for at samle erfaringer med ord i forskellige situationer
- bruger og udvikler sproget i kommunikation og i samspil med andre
- bliver nysgerrigt i forhold til bøger og skriftsproget

DET TALTE SPROG

AT BARNET

- lærer at lytte aktivt til det danske sprog
- lærer at lytte til højtlesning med begyndende forståelse
- lærer at forstå danske ord, som knytter sig til tilbagevendende daglige handlinger
- lærer at forstå hovedindholdet af danske billedbøger
- lærer at forstå meningen i enkle sætninger
- kan sætte ord på tilbagevendende daglige handlinger på dansk
- lærer at forstå meningen i enkle sætninger på dansk
- sætter ord på tilbagevendende daglige handlinger - intersproget spiller en central rolle
- lærer at danne sætninger, der grammatisk er næsten korrekte
- deltager i små rollespil og dramatiseringer af fortællinger og sange
- lærer at indgå i samtaler og dialog om forskellige temaer, som gruppen arbejder med
- lærer at samtale om alderssvarende bøger og billedmedier

SPROG OG SPROGBRUG

AT BARNET

- lærer udtryk og begreber for nære, konkrete ting og udvider ordforrådet
- lærer et basisordforråd af især substantiver og verber og senere udvider ordforrådet med farvernes navne, ofte anvendte adjektiver og præpositionsforbindelser fx for tid
- lærer at anvende gængse faste vendinger

VIDEN OM SPROGTILEGNELSE OG EGEN LÆRING

AT BARNET

- anvender hypoteser, udvikler sproglig bevidsthed og opmuntres til at spørge ind til ord og betydninger
- opmuntres til at udvide ordforrådet i interaktion og udvikler en begyndende refleksionsevne
- opmuntres til samtaler om historien/budskabet bag lege og tegninger
- samtaler om, hvad læsning og skrivning bruges til

SKRIFTSPROGSTILEGNELSE – LÆSNING

AT BARNET

- lærer at billedlæse
- lærer bogstavernes navn, form og lyd, og læser billeder og logoer

SKRIFTSPROGSTILEGNELSE - SKRIVNING

AT BARNET

- lærer at skrive nære og kære bogstaver og ord
- lærer at skelne mellem tal og bogstaver
- lærer at bogstaver bruges til at danne ord og sætninger med
- lærer at opdele kendte ord i stavelser

DAGINSTITUTIONENS FØRSKOLEGRUPPE

Den viden og de erfaringer, førskolebarnet allerede har tilegnet sig i hjemmet og i daginstitutionen, skal videreudvikles igennem førskolegruppens sproglige aktiviteter.

Barnet i førskolealderen elsker at lege med rim, remser, vrøvleord, antonymer (ord med modsat betydning) mm. Barnet er ved at udvikle et situationsuafhængigt sprog og eksperimenterer med sproget. Her benytter barnet sig meget af førstesproget, men forsøger sig også på sit andetsprog.

Barnet vil også i denne alder ofte producere sprogblandinger. Dette kan ses som en bevidst eller ubevidst, kreativ og brugbar mulighed. Intersproget nærmer sig målsproget dansk ved at afprøve hypoteser.

Det er et godt tidspunkt for at udvide sprogarbejdet, for at barnet får mulighed for at opdage og beskæftige sig mere målrettet med andetsprogets indre struktur, som sætningsdannelse, orddannelse, bøjningsformer og sprogets rytme og udtale.

Når barnet skal have erfaringer med skriftsproget, gælder det både at lære bogstaver, stavelser og sætninger og at få en fornemmelse af, at det skrevne sprog er et kommunikationsmiddel, og at det symboliserer tale. Desuden skal barnet lære, at man skriver fra venstre mod højre, og at man begynder på et bestemt sted på siden.

Barnets tidlige erfaringer med skriftsproget udvikler dets literacy-kompetence. Literacy-kompetencen omfatter alle begreber og forestillinger om det at læse og skrive, barnets brug af og kendskab til bøger, skrift, breve, (navne)skilte og udviklingen af legelæsning og -skrivning.

FORMÅL

AT BARNET

- får mulighed for at styrke og videreudvikle sproglige færdigheder
- fortsat får mulighed for at afprøve hypoteser og for at opleve glæde ved at lege og eksperimentere med sproget
- gennem oplæsning og fortælling får videreudviklet sit ordforråd og sin begrebsverden
- gennem gruppesamtaler og dialog øver forskellige former for lytte- og taleroller, herunder at lytte opmærksomt til andre og selv at tage og føre ordet
- oplever glæde ved at bruge dansk, for at der skabes gode forudsætninger for læseindlæringen.
- får bevidsthed om sprogets forside
- får lyst til at beskæftige sig med bøger og andre skriftlige medier, idet de voksne appellerer til barnets fantasi og nysgerrighed

DET TALTE SPROG

AT BARNET

- lytter proaktivt (selv tager initiativ)
- lytter til højtlesning og fortælling med forståelse
- forstår talt dansk om kendte emner, som forekommer i dagliglivet
- forstår og følger med i oplæsning og fortælling
- forstår og følger op på en instruktion og en kollektiv besked

- fortæller forståeligt og med støtte om egne oplevelser og beskriver daglige gøremål knyttet til dagtilbud, hjem og fritid
- aktivt anvender et mundtligt sprog med begreber og sætninger
- deltager i rollespil og dramatiseringer af fortællinger og sange
- indgår i dialog og samtaler om forskellige temaer, som gruppen arbejder med
- samtaler om alderssvarende billedmedier

SPROG OG SPROGBRUG

AT BARNET

- anvender overbegreber på hverdagsting (fx legetøj, frugt, møbler)
- anvender begreber for rum og retning
- anvender gængse faste vendinger
- forstår enkle grammatiske bøjninger

VIDEN OM SPROG TILEGNELSE OG EGEN LÆRING

AT BARNET

- deltager i små samtaler om sprog og hvorfor man lærer sprog
- opmuntres til at anvende kommunikationsstrategier, fx brug af overbegreber, mimik og kropssprog
- opmuntres til at turde gætte på betydningen af ukendte ord og begreber
- spørger eller gør opmærksom på, at noget ikke er forstået
- ved, at en tekst har en oplevelses- og en meddelelsesværdi
- ved, at læsning og skrivning er centrale færdigheder

SKRIFTSPROGSTILEGNELSE - LÆSNING

AT BARNET

- kender læseretningen
- finder og skriver eget navn
- finder forlyd i lydrette ord

SKRIFTSPROGSTILEGNELSE - SKRIVNING

AT BARNET

- tegner og legeskriver en fortælling, som barnet selv kan gengive
- skelner mellem tal og bogstaver
- ved, at ord er opbygget af lyde, og at en historie/tekst er opbygget af ord og sætninger
- opdeler ord i stavelser

SPROGLIGE MILEPÆLE 0-6 ÅR

Alder	Sproglige milepæle
5 måneder	Øver sig i at udtale lyde og beherske udtalen af lyde, opdeler lyde i stavelser
8 måneder	Forstår enkelte ord og får faste vendinger, bruger gestik til kommunikationen
12 måneder - 1 år	Øver sig i at sige sine første ord og afkoder andres intention
20 måneder	Forstår flere ord (ca. 230) og kan sige flere ord (ca. 90)
24 måneder - 2 år	Kan ca. 250 ord, sætter ord sammen og laver de første (ufuldstændige) sætninger, bruger nogle bøjningsendelser
36 måneder - 3 år	Laver fuldstændige ytringer og anvender et komplekst sprog (bøjer ord, anvender forholdsord, bruger ledsætninger)
48 måneder - 4 år	Laver mere komplekse ytringer og anvender et sprog, der stort set ligner de voksnes sprog
60 måneder - 5 år	Kender mange abstrakte ord og taler i længere forløb
6 år	Bruger sproget socialt og fortæller længere historier, har et stort passivt ordforråd

(Sprogpakken: Sprogtilegnelse i teori og praksis)

LITTERATURLISTE

Bleses Dorthe, Højen Anders 2009/2011, 2. opl., *Når børn lærer sprog – Dansk sprogtilgnelsesforskning i et internationalt perspektiv*, Syddansk Universitetsforlag 2011

Bjerre, Malene & Ladegaard, Uffe, *Veje til et nyt sprog – teorier om sprogtilgnelse*, Dansk Læreforeningens Forlag 2013

Boye, C. & Rasmussen, K.(2011). *Små børns sprog og læsning*. Akademisk Forlag

Bylander Helle & Kjær Krogh Trine. *Sprogets milepæle*. Dafolo 2014

Jensen S. A & Brostrøm S. *Sproghistorier*. Dafolo

Karmiloff-Smith, A & Karmiloff, K (2011) *Barnets veje til sprog*. Socialpædagogisk bibliotek.

Servicestyrelsen. *Forskningskortlægning. Behov for sprogvurdering, effektive sprogindsatser og pædagogisk efteruddannelse*. www.sprogpakken.dk

Teorier om sprogtilgnelse. www.sprogpakken.dk

MÅL FOR SPROG & LÆSNING - SYNOPTISK OPSTILLING 0-6 ÅR

	0-3 år - simultant tosproget			3-6 år - simultant/sekventielt tosproget	
	0-1 år	1-2 år	2-3 år	3-5 år	efter førskolen
Det talte sprog	Lære at lytte	Lære at lytte til henvendelser	Lære at lytte til henvendelser og opfordringer	Lytte aktiv til det danske sprog	Lytte proaktivt (selv tage initiativ)
At lytte		Lære at vise interesse i højtlesning	Lære at lytte til højtlesning	Lære at lytte til højtlesning med begyndende forståelse	Lytte til højtlesning og fortælling med forståelse
At forstå	Lære at identificere lyde og ord	Lære at forstå enkle henvendelser og opfordringer	Lære at forstå henvendelser og opfordringer	Lære at forstå danske ord og vendinger som knytter sig til tilbagevendende handlinger	Forstå talt dansk om kendte emner, som forekommer i dagliglivet
	Lære at koble et lydudtryk til en genstand				
		Lære at pege på billeder og genstande under oplæsning	Lære at følge med i oplæsning og fortælling	Lære at forstå hovedindholdet af danske bøger	Forstå og følge med i oplæsning og fortælling
				Lære at forstå meningen i enkle sætninger på dansk	Forstå og følge op på en instruktion og kollektiv besked
At udtrykke sig	Lære at producere forskellige lyde, der udvikler sig til ord	Gentage hørte ord og begreber, der har betydning i dagligdagen	Lære at give udtryk for ønsker, behov og spørgsmål	Sætte ord på tilbagevendende daglige handlinger - intersproget (at blande to sprog sammen) spiller en central rolle	Fortælle forståeligt og med støtte om egne oplevelser og beskrive daglige gøremål knyttet til daginstitution, hjem og fritid
	Begynde at anvende lydudtryk, der repræsenterer ord	Lære at benævne dagligdags handlinger og genstande	Lære enkle grammatiske regler	Lære at danne sætninger, der grammatisk er næsten korrekte	Anvende et mundtligt sprog aktivt med begreber og sætninger

MÅL FOR SPROG & LÆSNING - SYNOPTISK OPSTILLING 0-6 ÅR

	0-3 år - simultant tosproget			3-6 år - simultant/sekventielt tosproget	
	0-1 år	1-2 år	2-3 år	3-5 år	efter førskolen
At udtrykke sig	Lære, at mimik og gestik erstattes mere og mere med enkeltord og lyde	Begynde at vise interesse i sange, sanglege og rim og remser	Deltage aktivt i rundkredsaktiviteter - tilbagevendende og udenadlærte ord og sætninger er centrale	Deltage i små rollespil og dramatiseringer af fortællinger og sange	Deltage i rollespil og dramatiseringer af fortællinger og sange
At samtale	Lære at indgå i mundtlig interaktion, der afspejler den første kommunikation	Lære at kombinere to-tre ord i sætninger	Bruge en til to-tre ords sætninger i samtaler	Lære at indgå i dialog og samtaler om forskellige temaer, som gruppen arbejder med	Indgå i dialog og samtaler om forskellige temaer, som gruppen arbejder med
		Lære opmærksomheden på turtagningen i samtaler	Lære at sætte ord på handlinger og forhandlinger og sprogligt at udvikle legens ramme	Lære at samtale om aldersvarende bøger og billedmedier	Samtale om alderssvarende bøger og billedmedier
Sprog og sprogbrug	Lære at producere nye lyde og ord	Lære at udføre bevidste sproglige valg	Lære udtryk og begreber for nære og konkrete ting	Lære udtryk og begreber for nære og konkrete ting - ordforrådet udvides	Anvende overbegreber for hverdagsting (fx legetøj, frugt, møbler)
		Sproglig læring kombineres med tænkning, handling og brug af alle sanser	Lære tre-fire nye ord om dagen og lege med ord og rytme på sproget	Lære et basisordforråd af især substantiver og verber - basisordforrådet udvides med farvernes navne, ofte anvendte adjektiver og præpositionsforbindelser (fx for tid)	Anvende begreber for rum og retning
				Lære at anvende gængse faste vendinger	Anvende gængse faste vendinger
					Kunne forstå enkle grammatiske bøjninger

MÅL FOR SPROG & LÆSNING - SYNOPTISK OPSTILLING 0-6 ÅR

	0-3 år - simultant tosproget			3-6 år - simultant/sekventielt tosproget	
	0-1 år	1-2 år	2-3 år	3-5 år	efter førskolen
Viden om sprogtilegnelse og egen læring				Anvende hypoteser og udvikle sproglig bevidsthed - opmuntres til at spørge ind til ord og betydninger	Deltage i samtaler om sprog og hvorfor man lærer sprog
				Opmuntres til at udvide ordforrådet i interaktion Danne begyndende refleksionsevne	Opmuntres til at anvende kommunikationsstrategier, bl.a. brug af overbegreber, mimik og kropssprog
				Opmuntres til fortælling fx gennem dialogisk læsning	Opmuntres til at turde gætte på betydningen af ukendte ord og begreber
				Opmuntres til samtaler om historien/budskabet bag lege og tegninger	Spørge og gøre opmærksom på, at noget ikke er forstået
					Vide, at en tekst har en oplevelses- og en meddelelsesværdi
				Samtale om, hvad man bruger læsning og skrivning til	Vide at læsningen og skrivningen er centrale færdigheder

MÅL FOR SPROG & LÆSNING – SYNOPTISK OPSTILLING 0-6 ÅR

	0-3 år - simultant tosproget			3-6 år - simultant/sekventielt tosproget	
	0-1 år	1-2 år	2-3 år	3-5 år	efter førskolen
Skriftsprogstilegnelse - læsning	Lære om bogens sammenhæng mellem sider, billeder, bladren	Lære at bladre i bogen, således at de første forsøg på at genfortælle indholdet tilvejebringes	Lære at læse ved at følge billederne fra kendte billedbøger	Lære billedlæsningen	Kende læseretningen
At afkode			Lære at genkende ord (fx eget navn, logoer)	Lære bogstavernes navn, form og lyd, læse billeder og logoer	Finde og skrive eget navn, finde forlyd i lydrette ord
Skriftsprogstilegnelse - skrivning	Afprøve maleforsøg med eksempelvis fingerfarve	Lære at uddybe tegne- og malefærdigheder	Tegne og male og begynde at bruge skriblerier og skrivetegn	Lære at skrive nære og kære bogstaver og ord	Gengive, tegne og legeskrive en fortælling
				Lære at skelne mellem tal og bogstaver	Skelne mellem tal og bogstaver
	Lære at opdage skriften visuel	Lære, at trykt tekst indeholder et budskab	Vide at trykt tekst indeholder et budskab	Lære, at bogstaver bruges til at danne ord og sætninger med	Vide, at ord er opbygget af lyde, og at en historie/tekst er opbygget af ord og sætninger
		Lære at sammenkoble billeder og skrift	Lære at bruge ordkort under hele dagtilbudstiden	Lære at opdele kendte ord i stavelser	Opdele ord i stavelser

DANSK SKOLEFORENING FOR SYDSLESVIG EV

MÅL FOR SPROG OG LÆSNING

7. TIL 10. KLASSETRIN

INDHOLD

Dansk skoleforening for sydslesvig eV.....	0
Mål for sprog og læsning	0
7. til 10. klassetrin	0
Indhold	1
Mål for sprog og læsning 7.-10. KL	2
Undervisning i læsning og skrivning	2
undervisning i sprog	2
Mål efter 8. klassetrin	3
Det talte sprog.....	3
Sprog og sprogbrug	3
Viden om sprogtilegnelse og egen læring	4
Skriftsprogstilegnelse – læsning	4
Skriftsprogstilegnelse - skrivning.....	4
Mål Efter 10. klassetrin	5
Det talte sprog.....	5
Sprog og sprogbrug	5
Viden om sprogtilegnelse og egen læring	5
Skriftsprogstilegnelse – læsning	6
Skriftsprogstilegnelse - skrivning.....	6
bilag	7
(oversigt over anbefales lix, let og læsbarhed)	7
Læsehastighed.....	7
Læsetests / læsescreening - hastighed og forståelse	7
Læseforståelsesstrategier.....	8
Litteraturliste	9

MÅL FOR SPROG OG LÆSNING 7.-10. KL

I mindretallets skolevæsen slutter eleverne deres skolegang med afgangsbøger, der er sammenlignelige med afgangsbøger både nord og syd for grænsen, så de kan deltage i videregående uddannelser på lige fod med elever i Danmark og Tyskland. Derfor skal undervisningen lede frem mod, at eleverne tilegner sig to sprog (dansk og tysk) på modersmålsniveau.

Det overordnede mål for sprog og læsning i alle fag i udskolingsforløbet (7.-10.kl.) er, at eleverne opnår så funktionelle læse¹- sprog- og skrivekompetencer, så de kan anvende disse aktivt i deres læreprocesser gennem hele livet.

UNDERVISNING I LÆSNING OG SKRIVNING

Ved udgangen af 10. klasse er det vores mål at eleverne har en så sikker og automatiseret læsefærdighed, at de er i stand til at læse og forstå alle former for trykte og digitale tekster af en forholdsvis kompleksitet. Der skal derfor i forløbet 7.-10. klasse stadig fokuseres på sikre og hurtige afkodningsfærdigheder. Den daglige læsetræning er stadig en vigtig kilde til automatisering af læsefærdigheden samt udvidelse af ordforrådet. Læseforståelsen skal også følge med i de mere komplekse tekster, hvorfor undervisningen leder frem mod, at eleverne kender og anvender hensigtsmæssige læseforståelsesstrategier. I dette sidste skoleforløb vil vi sikre os, at elevernes læsefærdigheder og lyst til at læse fortsat udvikler sig, så de opbygger gode læsevaner, der kan følge dem resten af livet.

Eleverne skal på samme måde ved udgangen af 10. klasse beherske skriftsproget i forskellige genrer og teksttyper, så de kan kommunikere via skriftsproget og tilpasse skrivemåden til formålet. Læsning og skrivning bliver her et naturligt redskab for *læring i alle fag*.

Da hvert fag har sine specifikke teksttyper² og genrer med hver deres fagsprog, er det derfor den enkelte faglærer der underviser eleverne i, hvordan de uddrager og skaber mening i netop dette fags tekster samt hvilke læseforståelsesstrategier, der er særligt egnede til dette fags tekster (se bilag). Fagbegreber på begge sprog indgår i deres faglige kontekst, så vores elever udover et dansk fagsprog også opnår et sprogligt niveau, så de kan begå sig i fagsproglige sammenhænge på tysk.

UNDERVISNING I SPROG

Alle lærere har fokus på en yderligere styrkelse af elevernes sproglige bevidsthed og ordforråd, så eleven kan kommunikere i et stadigt mere komplekst sprog. Med andre ord skal eleven kunne udtrykke sig mundtligt og skriftligt i og om emner, der berøres i alle skolens fag.

Systematisk ordforrådsarbejde er stadig i fokus i forhold til vores tosprogede børn – arbejdet med orddefinitioner, over-/underbegreber, ordlærestrategier og ords betydninger i mange forskellige sammenhænge skal være en grundstamme i al undervisning.

¹ Begrebet 'funktionel læsekompetence' bruges i PISA undersøgelserne og defineres ved, "... at en person forstår, kan anvende, kan reflektere over og engagere sig i indholdet af skrevne tekster, så man kan nå sine mål, udvikle sin viden og sine muligheder og kan deltage aktivt i samfundslivet." (Northern Lights on PISA, Niels Egelund, 2009)

² Læs mere om teksttyper i bilaget

Sprog skabes i mange sammenhænge og for at styrke elevernes kommunikative kompetence, er det vigtigt i undervisningen at inddrage og veksle mellem de fire sprogfærdigheder: lytte, samtale, læse og skrive, hvilket også fx beskrives i Undervisningsministeriets vejledning om sproglig udvikling:

”En kvalificeret brug af sproget styrker elevernes faglige forståelse. Et nuanceret og varieret skolesprog bygger på udvikling af både det mundtlige og det skriftlige sprog. Fagene skal derfor i forhold til det faglige indhold arbejde med de fire sprogfærdigheder: lytte, samtale, læse og skrive:

Sprog	Receptivt	Produktivt
Mundtligt	Lytte	Samtale
Skriftligt	Læse	Skrive

© Undervisningsministeriet

Det **receptive** aspekt af sproget handler om, at eleverne bliver i stand til at lytte og læse sig til forståelse og tilegnelse af det faglige indhold. Læreren skal støtte og undervise eleverne heri, således at eleverne får kendskab til fagord, begreber og fagspecifikt sprog.

Det **produktive** aspekt af sproget handler om, at eleverne kan udtrykke sig og formidle fagligt indhold i samtale og på skrift og dermed udvikle sig til faglige, aktive sprogbrugere.”

(kilde: <http://www.emu.dk/modul/sproglig-udvikling-vejledning>)

MÅL EFTER 8. KLASSETRIN

Undervisningen i 7. og 8. klassetrin leder frem mod, at eleverne i slutningen af 8. klasse har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at:

DET TALTE SPROG

- Anvende et forståeligt, klart og varieret talesprog, der passer til situationen.
- Bruge korrekt syntaks og grammatik i talesproget
- Lytte aktivt til og forstå et relativt komplekst sprog (fx følge med i og uddrage viden af fagudsendelser på tv)
- Udtrykke egne meninger i diskussioner med personlig sikkerhed

SPROG OG SPROGBRUG

- Fastholde lyst, glæde og motivation i arbejdet med og brugen af sprog
- Videreudvikle ordkendskab og begrebsdannelse, herunder præcis og nuanceret forståelse af både hverdagsord, færfaglige ord og fagord

- Anvende et sikkert og nuanceret ordforråd inden for både almene og faglige områder

VIDEN OM SPROGTILEGNELSE OG EGEN LÆRING

- Bruge sproget aktivt og funktionelt (fx ved hjælp af kropssprog, omskrivninger, vide hvor man kan søge hjælp m.m.)
- Anvende hensigtsmæssige ordlæsestrategier, som fx at udlede betydningen ud fra kendskab til morfemer eller udlede betydningen ud fra konteksten
- Søge forklaring på ukendte ord og fagudtryk i såvel trykte som digitale medier, herunder korrekt brug af relevante ordbøger, trykte som digitale
- Være bevidste om egen forståelse og udbytte af læring i tekst og tale
- Være bevidste om og forholde sig til forskelle og ligheder mellem dansk og tysk sprog og udfordringer og muligheder i forbindelse med det at være tosproget.

SKRIFTSPROGSTILEGNELSE – LÆSNING

Et vejledende læringsmål for læsning efter 8. klasse er, at eleverne skal kunne **stillelæse lette tekster for aldersgruppen flydende og med god forståelse** med omkring **200-225 ord pr. minut**. Tekster med et nyt fagligt indhold skal de læse med omkring 150 ord pr. minut.

Derudover leder undervisningen frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at:

- Fastholde og udbygge gode læsevaner
- Kunne variere læsehastighed bevidst efter læseformål (se vejledende læsehastighedsmål)
- Anvende forskellige læseteknikker fleksibelt efter læseformål og sværhedsgrad (fx overblikslæsning, orienterings- og skimmelæsning, punktlæsning og nærlæsning).
- Kunne læse forskellige teksttyper (herunder fortællende, forklarende, beskrivende, instruerende, berettende og diskuterende/argumenterende) af passende sværhedsgrad hurtigt og sikkert med god forståelse (se vejledende lix-angivelse).
- Tilegne sig faglig viden via anvendelse af relevante læseforståelsesstrategier (se bilag)

SKRIFTSPROGSTILEGNELSE - SKRIVNING

- Udtrykke sig skriftligt inden for forskellige teksttyper: fortællende, forklarende, beskrivende, instruerende, berettende og diskuterende/argumenterende
- Anvende et varieret, sikkert og nuanceret skriftsprog
- Kunne finde og rette egne sjukefejl (læse korrektur)
- Bruge hensigtsmæssige hjælpemidler i skriveprocessen, herunder kompenserende IT, stavekontrol, ordbøger og opslagsværker.
- Styre skriveprocessen fra ide til færdig tekst
- Beherske en læselig, personlig og sammenbunden skrift

MÅL EFTER 10. KLASSETRIN

Undervisningen i 9. og 10. klassetrin leder frem mod, at eleverne i slutningen af 10. klasse har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at:

DET TALTE SPROG

- Anvende og beherske et forståeligt, klart og varieret talesprog, der passer til situationen.
- Bruge korrekt syntaks og grammatik i talesproget
- Lytte aktivt til og forstå et relativt komplekst sprog (fx følge med i og uddrage viden af fagudsendelser på tv)
- Udtrykke egne meninger i diskussioner med personlig sikkerhed

SPROG OG SPROGBRUG

- Fastholde lyst, glæde og motivation i arbejdet med og brugen af sprog
- Videreudvikle ordkendskab og begrebsdannelse, herunder præcis og nuanceret forståelse af både hverdagsord, førfaglige ord og fagord
- Anvende og beherske et sikkert og nuanceret ordforråd inden for både almene og faglige områder

VIDEN OM SPROGTILEGNELSE OG EGEN LÆRING

Undervisningen leder frem mod, at eleverne vælger risikostrategier frem for reduktionsstrategier i deres sprogbrug. Undervisningen leder derfor frem mod, at eleverne bliver i stand til at

- Bruge sproget aktivt og funktionelt (fx ved hjælp af kropssprog, omskrivninger, vide hvor man kan søge hjælp m.m.)
- Anvende hensigtsmæssige ordlæsestrategier, som fx at udlede betydningen ud fra kendskab til morfemer eller udlede betydningen ud fra konteksten
- Søge forklaring på ukendte ord og fagudtryk i såvel trykte som digitale medier, herunder korrekt brug af relevante ordbøger, trykte som digitale
- Være bevidste om og kunne gøre rede for egen forståelse og udbytte af læring i tekst og tale
- Være bevidste om, forholde sig til og kunne gøre rede for forskelle og ligheder mellem dansk og tysk sprog og udfordringer og muligheder i forbindelse med det at være tosproget.

SKRIFTSPROGSTILEGNELSE – LÆSNING

Et formelt, vejledende læringsmål for læsning efter 10. klasse er, at eleverne skal kunne **stillelæse lette tekster for aldersgruppen flydende og med god forståelse** over 250 ord pr. minut. Tekster med et nyt fagligt indhold, skal de læse med omkring 170 ord pr. minut.

Derudover leder undervisningen frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at:

- Fastholde og udbygge gode læsevaner
- Kunne variere læsehastighed bevidst efter læseformål (se vejledende læsehastighedsmål)
- Anvende og beherske forskellige læseteknikker fleksibelt og hensigtsmæssigt efter læseformål og sværhedsgrad (fx overblikslæsning, orienterings- og skimmelæsning, punktlæsning og nærlæsning).
- Kunne læse forskellige teksttyper (herunder fortællende, forklarende, beskrivende, instruerende, berettende og diskuterende/argumenterende) af passende sværhedsgrad hurtigt og sikkert med god forståelse (se vejledende lix-angivelse).
- Tilegne sig faglig viden via anvendelse af relevante læseforståelsesstrategier (se bilag)

SKRIFTSPROGSTILEGNELSE - SKRIVNING

- Udtrykke sig skriftligt inden for forskellige teksttyper: fortællende, forklarende, beskrivende, instruerende, berettende og diskuterende/argumenterende
- Anvende og beherske et varieret, sikkert og nuanceret skriftsprog
- Kunne finde og rette egne sjskefejl (læse korrektur)
- Anvende og beherske hensigtsmæssige hjælpemidler i skriveprocessen, herunder kompenserende IT, stavekontrol, ordbøger og opslagsværker.
- Styre skriveprocessen selvstændigt fra ide til færdig tekst
- Beherske en læselig, personlig og sammenbunden skrift

BILAG

(OVERSIGHT OVER ANBEFALES LIX, LET OG LÆSBARHED)

LÆSEHASTIGHED

Mål for læsehastighed i Sydslesvig*1

Klassetrin	Stillelæsning Lette <u>skønlitterære</u> tekster for aldersgruppen Mål ord pr. minut	(Stillelæsning Tekster med nyt <u>fagligt</u> indhold for aldersgruppen*2 Mål ord pr. min.)
4.klassetrin	90-120 ord i min.	
5. klassetrin	120-150 ord i min.	100
6. klassetrin	150-170 ord i min.	120
7. klassetrin	170-200 ord i min.	140
8.klassetrin	200-225 ord i min.	150
9. klassetrin	225-250 ord i min.	160
10. klassetrin	>250 ord	170

*1. på baggrund af, at vores elever starter i 1.klasse i stedet for 0.kl. i Danmark, vælger vi at rykke målene for læsehastighed et klassetrin i forhold til de danske mål.

LÆSETESTS / LÆSESCREENING - HASTIGHED OG FORSTÅELSE

(her skal der endnu en oversigt over mulige læsetests)

LÆSEFORSTÅELESSTRATEGIER

En **læseforståelsesstrategi** beskrives ofte som en bevidst, målstyret handling, der kan udføres før, under og efter læsningen af en tekst med henblik på bedre at kunne forstå en tekst. Den gode læser anvender ubevidst en række læseforståelsesstrategier ved læsning af en tekst. Det kan være at aktivere sin baggrundsviden ved at lave en mindmap før læsningen, at stille spørgsmål til teksten eller at anvende sin viden om teksttypen for derved lettere at kunne forstå tekstens sproglige opbygning. Den svage læser har et meget lille repertoire af læseforståelsesstrategier og vælger ofte i stedet at læse videre i teksten, selvom forståelsen svigter.

Undervisning i og brug af læseforståelsesstrategier har vist sig at styrke læseforståelsen.

De mange forskellige læseforståelsesstrategier kan inddeles i fire hovedkategorier:

hukommelsesstrategier, organisationsstrategier, elaboreringsstrategier og overvågningsstrategier (Bråten og Samuelstuen 2005). De tre sidstnævnte strategier antages at føre til en dybere forståelse af teksten, mens hukommelsesstrategien blot mere overfladisk støtter hukommelsen af teksten (fra www.videnomlæsning.dk). Det at bruge en læseforståelsesstrategi kan fx betyde, at man "læser med blyant" og udarbejder grafiske modeller i forbindelse med teksten, som fx: **mindmap, to-kolonnenotater, VØL-skema, VENN-diagram** eller **ord- og begrebskort**.

Hukommelsesstrategi

Hukommelsesstrategier bruges for at kunne huske tekstens indhold. Det kan være at genlæse teksten, understrege væsentlige formuleringer, notere nøgleord eller tage noter undervejs. Det kan fx være: lave et **resume** af teksten, lave **stikord** af teksten, for bedre at kunne huske den eller lave **understregninger** i teksten.

Organiseringsstrategi

Organiseringsstrategier bruges for at sammenfatte og ordne tekstens indhold og skaffe sig overblik over betydningen. Det kan fx være brugen af **begrebskort** eller **styrkenotater**, udformning af **tidslinje** eller **kolonnenotater**.

Elaboreringsstrategi

Elaboreringsstrategier er strategier, der bruges til at bearbejde og kombinere den nye viden med allerede eksisterende viden. Disse strategier benyttes for at gøre teksten mere meningsfuld ved at den nye information bliver bearbejdet og uddybet ved fx at drage sammenligninger (fx **VENN**-diagram), inddrage personlige erfaringer og perspektivere teksten, undervise andre eller give eksempler. En måde at øve denne strategi er fx at stille spørgsmål til teksten **FØR** læsningen – hvad ved jeg allerede/hvad vil jeg gerne vide? **EFTER** læsningen kan spørgsmålet så besvares: hvad ved jeg nu? **VØL**-skemaet er et eksempel på en elaboreringsstrategi.

Overvågningsstrategi

Overvågningsstrategier skaber en bevidsthed om egen forståelse af teksten. Det kan fx være at stille sig selv forståelsesspørgsmål: forstår jeg rent faktisk det, jeg læser og hvis ikke, hvordan kan jeg så komme til at

forstå det? Svage læsere overvåger ikke deres læsning på samme måde – de skal have hjælp til at udvikle deres metabevindsthed. Det kan fx gøres ved at arbejde med bevidstgørelse af læseformålet, nedskrive og forklare ord, som ikke forstås eller aktivere sin forhåndsviden (fx med **mindmap**), skabe overblik over teksten (**kolonne-notat**) eller stille spørgsmål til teksten (**tip en tekst**).

(her følger endnu et bilag, hvor de forskellige grafiske modeller bliver illustrerede)

LITTERATURLISTE

- <http://pub.uvm.dk/2011/fagliglaesning/index.html>
- Elisabeth Arnbak, 2005, Gyldendal: "Faglig læsning – fra læseproces til læreproces"
- Maagerø og Tønnesen, 2009, Klim: "At læse i alle fag"
- Gerd Fredheim, 2006, Gyldendal: "At læse for at lære – en praksisbog i læringsstrategier"
- Merete Brudholm, 2010, Akademisk Forlag: "Læseforståelse – hvorfor og hvordan?"
- Lone Skafte Jespersen & Anne Risum Kamp, 2010, Akademisk Forlag: "Faglig læsning i fagene". Temahåndbog.
- www.undervis.dk